

O ANALIZĂ ISTORICO-SPIRITUALĂ A RELAȚIILOR STAT-BISERICĂ

Pr. Lect. Dr. Adrian DINU

„Așadar, dați cele ce sunt ale Cezarului, Cezarului și cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu” (Luca 20, 25)

Preliminarii

Textul biblic menționat în titlu și o carte apărută relativ recent ne oferă posibilitatea de a reflecta asupra unei realități pe care o trăim cu toții: ce se petrece cu Biserica lui Hristos în acest început de veac XXI și care sunt soluțiile pentru o mai bună legătură a creștinilor cu instituțiilor statale. Se cunoaște din istorie faptul că Biserica Ortodoxă și-a statornicit structuri ecleziastice stabile încă de la începuturile propovăduirii Evangheliei. Prof. Dr. Vlassios Phidas¹ ia în considerare aceste realități și, mai mult chiar, le explică, stabilind legăturile duhovnicești cu alte domenii teologice și ajungând până la „integrarea” lor în viitorul Bisericii care se vrea în deplină armonie cu orânduirile statale și politice ale omenirii. Autorul acestei cărți și alții, de asemenea, nu uită nici o clipă că Biserica înseamnă creștini, adică laici și clerici, care stabilesc relații între ei, care sunt chemați de porunca Mântuitorului Hristos la deplină înțelegere asupra „statutului” lor. Tocmai de aceea este foarte important de subliniat, pe date concrete, cum se pot statornici aceste relații în chip cât se poate de realist, „corect” juridic și duhovnicește, încât să existe o bună armonie în societate, atât între toți cei ce cred și mărturisesc pe Hristos, cât și în întreaga lume.

Am dori să dezbatem ceea ce înseamnă, în conștiința oamenilor secolului al XXI-lea, „relația” dintre stat și Biserică. În acest sens, cartea d-lui profesor Vlassios Phidas este un excelent pretext, deoarece include numeroase abordări a acestor două „instituții” (realități – nota bene!) ce cuprind de fapt aceeași entitate: omul.

Argumente

În Evanghelie se relevă existența unei rânduieli interioare și exterioare, adică pentru viața oamenilor în afara Bisericii, toate acestea ajutându-l pe om să-și descopere valențele sau valorile duhovnicești (talantii), pe care să le poată pune în lucrare

¹ Vlassios Phidas, *Droit canon – une perspective orthodoxe*, Analecta Chambésiana 1, Chambésy, Genève, 1998.

și să trăiască conform acestora. Pentru bunul mers al Bisericii și al societății Mântuitorul nostru Iisus Hristos a avut în vedere nu doar reguli „duhovnicești”, ci și norme sau reguli omenești, inspirate din viața spirituală, pentru ca împlinirea omului să fie reală și sigură. Mântuitorul nostru Iisus Hristos a „vizat” ca slujirea omului (materială și spirituală) față de Dumnezeu și față de lume să fie conformă față de poruncile Lui, pentru ca acesta să realizeze că este făptura Lui și că trebuie, prin tot ceea ce face, să se întoarcă spre El. Suntem convinși că atât Persoana Mântuitorului, cât și lucrarea și învățătura Sa au fost esențiale din punctul de vedere al izvoarelor *Dreptului bisericesc*. Chiar de la începutul propovăduirii pământești, Mântuitorul Hristos a spus: *Nu am venit să stric legea, ci s-o plinesc* (Matei 5, 17), iar după Învierea Sa din morți și mai înainte de Înălțarea la ceruri, El a continuat: *...mergând, învățați toate neamurile...* (Matei 28, 19 ș.u.). Dacă am ține cont doar de aceste cuvinte ale Domnului am putea observa că în practica și în învățătura creștină există ideea de „lege” sau „canon”, există o rânduială după care ne conducem. Alte exemple pe care le-am putea lua din Scriptură și nu numai (*Fiiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este*, Matei 5, 48 și multe altele) nu pot fi înțelese și împlinite fără o bună „socotință” și viețuire, așa cum tot Mântuitorul Hristos ne învață: *Fără Mine nu puteți face nimic*. Totul vine prin El, totul se raportează El. Este evident că învățătura Mântuitorului se referă la toate aspectele vieții: muncă, legături interumane, rugăciune, fapte bune, post, botez, „supunere”, adică corectitudine și iubire față de orânduirea pământească și multe altele. Am putea lua în considerare și alte exemple scripturistice foarte grăitoare pentru ilustrarea realității existenței unor norme de drept în învățătura creștină: *Tu, însă când faci milostenie...* (Matei 6, 3) *Când vă rugați...* (Matei 6, 7); *Învățătorul vostru nu plătește darea? Ba da! – a zis El...* (Matei 17, 24); *Dacă cineva nu vrea să lucreze...* (II Tesaloniceni 3, 10) etc. Așadar, întreaga viață a omului credincios trebuie să fie statornică într-un anume fel, de o anumită „manieră”, cu o capacitate și condiție sufletească și trupească mereu ancorată în Dumnezeu, fapt ce înseamnă mai întâi *disciplină* a vieții.

Acceptând faptul că Mântuitorul nostru Iisus Hristos este Izvorul vieții noastre, „Calea, Adevărul și Viața” fără de care nu se poate gândi măcar că există ceva sau ar putea să dăinuie cineva pe pământ, nu excludem nici faptul că din punct de vedere bisericesc există un „Drept canonic” ce provine tot prin îngăduința lui Dumnezeu din Tradiția creștină. Cel care a inițiat o „tradiție cutumiară” în lume, nu doar în Biserică, înțeasă ca un organism restrâns, ca un fel de club privat, este Mântuitorul, adică Însuși Dumnezeu. Tot ceea ce s-a petrecut în istoria omenirii de după Înălțare și Cincizecime a fost de fapt o structurare a „bazei de date” pe care Mântuitorul nostru Iisus Hristos a oferit-o omului pentru buna sa conducere pe pământ și spre cer. „Tradiția cutumiară” sau diferitele obiceiuri care există în Biserică sunt „marginalii” la această foarte bogată învățătură a Sa, care se vede și transpare din fiecare literă a canoanelor. Legăturile dintre oameni, care sunt în mare parte creștini (catolici, protestanți, ortodocși), dar și necreștini, sunt stabilite pe temeuri spirituale și juridice, chiar dacă tendința este acum de-a nesocoti valorile provenite din această parte a existenței noastre care presupune și acceptă divinul. Întreg

angrenajul globalizant de astăzi nu poate face abstracție totuși de realitatea existenței lui Dumnezeu și a Bisericii Sale.

Biserică și stat – diferențe și apropieri

Am promis la început că vom aborda în acest studiu și aspecte privitoare la realitățile existente acum între două mari instituții care se numesc Biserica și Statul.

Așa cum se observă astăzi, mulți oameni consideră că Biserica și statul par a fi cel puțin într-o contradicție formală, dacă nu chiar de esență. Se constată, din păcate, la tot mai mulți intelectuali o atitudine care ignoră realitatea și parcursul istoric al Bisericii, bazându-se în argumentările lor doar pe aspectele „revoluționare” și de „non-amestec” între domeniile religios și laic. Dintr-o pornire, adesea machiavelică, mulți consideră de fapt că Biserica nu trebuie să se implice în domeniul social, în dreptul familiei (mai ales în ceea ce este astăzi doctrina despre procreare), pentru că sunt „domenii” care țin de latura omenească a existenței și care nu ar privi câtuși de puțin religiosul. Evaluarea pe care încercăm să o facem aici nu poate face abstracție însă de câteva coordonate esențiale – teologice și sociale, în primul rând – în ceea ce privește definirea atât a comunității și comuniunii creștine (Biserica), cât și în ceea ce privește organismul politic pe care și-l consacră o societate (statul). Atunci când prezentăm raport Biserica-stat în termeni comparativi, nu putem să nu păstrăm perspectiva spiritualității ortodoxe. Este perspectiva firească, chiar dacă nu toți o recunosc astăzi. Ar fi un non-sens să desconsiderăm faptul că omul este, în tot timpul existenței sale și în integritatea sa, același: în societate, acasă, în Biserică, la locul de muncă ș.a.m.d. Această integritate a omului este totodată spirituală și materială și de aceea, dacă am nesocoti aceste lucruri am cădea în aceeași argumentație neserioasă, secularizată și trunchiată care este, de fapt, antihristică². Iar fără de El „nu putem face nimic”, așa cum ne pune Biblia. Desigur, dacă acceptăm faptul că El există și că este Centrul vieții noastre intelectuale, materiale, spirituale sau de oricare altă natură.

Această abordare este cea mai potrivită, deoarece înlesnește apropierea și disocierea, nedepășind cadrul înțelegerii duhovnicești asupra problematicii enunțate. Totodată, ne vom strădui să răspundem și la alte întrebări cum ar fi: unde este originea Bisericii? Ce este statul? Există o legătură reală între stat și Biserică? A existat Biserica-stat? Există o așa-numită „teologie politică ortodoxă”? Ce ne rezervă viitorul: o coexistență în „simfonie”, cezaro-papism sau o separare totală între stat și Biserică? Cred că ar trebui să ne întrebăm ce se întâmplă acum, când suntem în

² Termenul acesta, „antihristic”, care poate părea „inventat” de cineva, este un cuvânt a cărui origine biblică este incontestabilă. Foarte sugestiv, acest termen redă ceea ce este lumea ruptă de Dumnezeu. El se înrudește cu un altul, „antihristism”, la fel de relevant. Acest cuvânt credem că are în sine capacitatea semantică de redare a ceea ce este nu doar doctrina potrivnică învățaturii Domnului (și el se poate înrudi până la un punct cu ceea ce cunoaștem de mult timp: comunism, ateism, etc.), dar și starea sau condiția personală și comunitară de împotrivire față de legile lui Hristos.

pragul „intrării în Europa”, fapt ce are numeroase și importante consecințe bisericești și statale?

Unii teologi³, pe de o parte, apoi anumiți politicieni, oameni de cultură și jurnaliști⁴, pe de altă parte (ca să ne restrângem cât mai mult categoriile de oameni la care ne referim), au afirmat că Biserica, respectiv statul, sunt două societăți perfecte, care își pot construi în sine propria finalitate și au mijloace distincte pentru a o realiza pe aceasta și independența ei constituțională. Să nu uităm însă că Biserica este o „instituție” de ordin supranatural, în timp ce statul este o instituție de ordin natural, adică axată *numai* pe oameni și pe nevoile lor omenești⁵. Tocmai de aceea considerăm aici că poate să existe o comunicare între Biserică și stat, atunci când sunt îndeplinite anumite condiții care provin din structura ambivalentă a omului. Omul este trăitor în lume și chemat să devină cetățean al „împărăției cerului”. De aici rezultă importanța modului cum se armonizează relaționarea cu lumea și cu Dumnezeu. Un pas important îl reprezintă o evaluare corectă, adică duhovnicească, a dimensiunilor individuale și sociale înscrise în structura ontologică a omului. Ca persoană, omul este creat de Dumnezeu, după chipul și asemănarea Lui, având prin aceasta o filiație divină, dar a fost creat „spre” sau „pentru” comuniunea cu aproapele (cel care are exact aceeași geneză și chemare). În societate, omul este privit mai ales ca „individ”, iar suma indivizilor constituie colectivitatea. Acești „termeni” (individ, colectivitate) sunt privați în zilele noastre de o componentă semantică spirituală, esențială, care a fost dată omului în momentul creației.

Concilierea dintre aceste două perspective se poate realiza tocmai pe baza unui proces de trecere de la *unu* la *multiplu* pentru a *redobândi* coerența în Unul-Dumnezeu, încă de aici de pe pământ. Ideea este sintetizată în formularea biblică de la Facere: *Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său... Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți...* (Facere 1, 27-28)⁶. Un autor actual, ajuns la o vârstă venerabilă, spunea referitor la acest

³ Vlassios Phidas, *op. cit.*, p. 12.

⁴ De pildă, Carol Hârsan spunea într-un editorial: „Acum, când un nou imperiu este pe cale de a se naște – numit convențional Uniunea Europeană – clarificarea prin negocieri obositoare a relațiilor dintre Stat și Biserică, împreună cu subsidiarele lor, minoritate-majoritate, nu va afecta doar viața economică a oamenilor, ci și dimensiunea filosofică a ancorării sale religioase. În fond, e vorba de un proiect de putere cu implicații excepționale în viitor și care ar trebui să pună într-un fel capăt tendinței reciproce de depreciere a imaginii celuilalt. Între toleranța și intransigență, Statul deține pârghiile legii, în vreme ce Biserica ar trebui să utilizeze instrumentele iubirii. Că nu se întâmplă astfel, o dovedește istoria recentă a vecinătății imediate a țării noastre”.

⁵ Horia-Roman Patapievic, de exemplu, este chiar mai acid la adresa Bisericii: „Dacă vă referiți la instituție, cum reiese din ce am spus, nu mă regăsesc deloc în ea” (*Politice*, Humanitas, București, 1996, p. 242). Rămâne totuși interpretabilă poziția sa și a altor intelectuali față de oamenii Bisericii (clerici și laici), condamnați *in corpore* deseori, deși afirmă că omul trebuie considerat mai ales în unicitatea sa.

⁶ Ilie Bădescu, *Noologia, cunoașterea ordinii spirituale a lumii; sistem de sociologie noologică*, Valahia, colecția Euxin, București, 2002, p. 560 afirmă: „Popoarele în epoca modernă îmbracă deci, o formă de manifestare istorică și spirituală pe care specialiștii au

subiect: „A existat de la început o legătură strânsă între Biserică (credință) și popor. Meritul cel mare al Bisericii Ortodoxe Române a fost acela de a contribui cu puterea ei spirituală și umană, cu acele elemente și arme pașnice la împlinirea marilor năzuințe spirituale și istorice. A oferit neamului în primul rând unitatea de credință, conștiința de «una» și într-un singur fel de «lege românească». Această lege românească a fost prezentă nu numai ca o sumă de manifestări proprii culturale, ci ca o atitudine față de viața și destinul național, care a menținut o comuniune de conștiință între românii de pretutindeni”⁷.

Europa și Ortodoxia

Astăzi se observă câteva lucruri cel puțin „suspecte” din punctul de vedere al unui element principal al Bisericii (alături de om): credința. Vrem să abandonăm Biserica pentru că nu mai înțelegem dogmele și cultul, dar nu mai realizăm un risc major: credința religioasă, pe care mulți o vor suprimată, *subzistă*, de fapt, în alte forme *regressive*. Ca un prim exemplu am putea aminti doar acei „sfinți laici”⁸ sau „eroi” de conjunctură, dar care au o mare putere de penetrare în conștiința multora: actori, cântăreți, sportivi, lideri politici și alții. Până la analiza a ceea ce înseamnă „surogatele” sau „alternativele” Bisericii mai este și de aceea ne limităm pentru început la analiza a ceea ce înseamnă Biserică și stat.

Biserica este de origine divină și se manifestă în lume ca o prelungire a *Trupului lui Hristos* a cărei membri devin toți creștinii prin participarea la viața sfințitoare a fiecărei biserici locale, în timp ce statul este de origine civilă și se fundamentează pe necesitatea socială a omului, care nu poate trăi altfel decât în societate și nu poate atinge finalitatea sa naturală fără să aparțină unei instituții civile. Misiunea principală a Bisericii este de a manifesta voia lui Dumnezeu în lume și de a sluji la mântuirea fiecărei persoane umane, folosind autoritatea primită de la Cel care a fundamentat-o, Iisus Hristos, și mijloace conforme misiunii sale spirituale. Misiunea statului este de a asigura binele comun al cetățenilor săi garantându-le faptul de a se bucura în mod pașnic de drepturile lor și asigurându-le mijloacele necesare pentru a-și realiza fericirea pământească⁹.

desemnat-o în chip unanim printr-o categorie de circulație universală, cea de „națiune”. Națiunile nu pot fi cunoscute nemijlocit, ci prin mijlocirea acelor trăsături care conferă un specific național manifestărilor lor spirituale”. Care este oare specificul nostru național, al neamului românesc format încă din timpuri străvechi și în profundă simbioză cu credința creștină?

⁷ Preot Ion Cârciuleanu, *Adevăruri creștine*, Pim, Iași, 2003, p. 454.

⁸ Charles Baudouin, *Psychanalyse du smbole religieux*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1957, p. 110.

⁹ Același Carol Hârsan spunea: „Statul trebuie să-și reîntâlnească raționalitatea, iar Biserica trebuie să reincludă iubirea în demersul cotidian. Toleranța este necesară, dar nu suficientă. Până astăzi, și încă multă vreme de acum încolo, «modul în care se imaginează reciproc grupul majoritar și cele minoritare fac aproape imposibilă o recunoaștere reciprocă sub raportul identităților egale. [...] Toleranța are și o dimensiune camuflată negativă.

Suntem de acord că „unitatea politică europeană constituie o mare provocare la adresa Bisericilor, mai ales asupra principalilor actori spirituali – cea Catolică și cea Ortodoxă – reprezentând șanse reale, «deoarece Statul care aderă la Uniunea Europeană își include Comunitățile religioase, deci și Biserica Ortodoxă majoritară și toate valorile pe care aceasta le insuflă societății» (Mgr. Jean Claude Perisset)¹⁰. De aceea, ni se pare firesc faptul că trebuie să existe o afirmare clară a rolului creator și formator al Bisericii (și al reglementărilor pe care le are în vigoare de milenii) în istoria recentă și nu numai. Credem că încă din vremurile apostolice creștinii au avut o imagine precisă asupra ceea ce înseamnă legătura dintre statul roman (și nu numai) și „adunarea” sau comunitatea lor de credință și de viață. Ce-am mai putea spune acum, la începutul lui 2005, când Franța, o țară atât de importantă pe plan mondial, a respins tratatul de bază al oricărei instituții, așa cum este Constituția? Dar acest stat este format și el din oameni, care gândesc și acționează într-un sens pe care, ca și creștini, nu-l putem vedea decât în conformitate cu planul lui Dumnezeu. Oamenii și cu atât mai mult creștinii trebuie să lucreze în sensul pe care îl consideră cel mai apropiat rostului lor pe pământ și dincolo, în ceruri. Ceea ce a caracterizat pe creștini a fost „buna rânduială” a lor întotdeauna față de statul în care au trăit și au muncit. Această realitate decurge din învățătura Sfinților Apostoli, a Tradiției care s-a statornicit în timp și în ceea ce numim astăzi „canonul” Sfintei Scripturi.

Relația Biserică-stat a fost rezolvată încă de la începuturile creștinismului prin armonia (mai târziu s-a vorbit de „simfonia” sau simbioza dintre Biserică și statul bizantin) pe care o doreau statornicită, dar care, din păcate, până la Constantin cel Mare (313, edictul de la Milan) nu prea a existat. Chiar dacă erau prigoniți, creștinii se supuneau rânduielilor lumesti ale vremii și continuă să o facă pentru că aceștia înțeleg faptul principal că această „cetate” a lor de pe pământ nu este veșnică, ci ea se găsește în cer, alături de Mântuitorul¹¹.

În acest sens, *Scrisoarea către Diognet* (care datează de la începuturile veacului al treilea) arată care a fost situația creștinilor de atunci, situație care s-a păstrat, cel puțin în aspectul ei duhovnicesc: *Creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni nici prin țări, nici prin limbă, nici prin haine...ei sunt răspândiți în cetăți grecești și barbare avându-și fiecare bucata sa de pământ; ei se supun rânduielilor locului... arătând marile legi și cu adevărat deosebite ale pământului lor ceresc... Ei rămân în propria*

Ea implică un raport de putere, de subordonare între cel care tolerează și cel tolerat, ceea ce poate oricând să dea naștere unor conflicte amânate pentru o vreme» (Sandu Frunză, *O viziune filosofică despre culte și stat în România*, 2003). A fi numai catolic sau numai ortodox sau numai mahomedan și a impune doar repere nete, inflexibile într-o dezbatere ține de subiectivism evident și contraproductiv”.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Vlassios Phidas, *op. cit.*, p. 12: „Creștinii, «subiecți» ai Bisericii, dar și ai statului, erau conștienți de necesitatea supunerii față de aceste două instituții, cu toate că cel mai adesea erau persecutați și chiar uciși. Dubla dependență a creștinilor explică supunerea lor față de autoritatea de stat și față de cea ecleziastică, în ciuda distincției arbitrare dintre «binele sufletesc», care este în centrul misiunii Bisericii, și «binele trupului», care este preocuparea și menirea statului. Această distincție este arbitrară deoarece atât statul cât și Biserica se ocupă de ființa umană întreagă, trup și suflet, care sunt componentele fundamentale ale omului”.

lor țară, dar locuiesc precum niște străini. Îndeplinesc toate datoriile lor de cetățeni și plătesc toate taxele ca niște străini. Oricare pământ străin le este patrie și oricare patrie le este precum un pământ străin. Își petrec viața pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului. Ascultă de legile stabilite de stat dar modul lor de viață este mai important decât perfecțiunea legilor... Într-un cuvânt, ceea ce este sufletul în trup, aceasta sunt creștinii în lume. Sufletul este răspândit în toate părțile trupului așa cum sunt și creștinii în cetățile lumii. Sufletul se sălășluiește în trup și totuși el nu este al trupului, așa precum și creștinii locuiesc în lume dar nu sunt din lume... Sufletul este închis în trup dar, totuși, el ține trupul... (cap. V-VI)¹².

Există o „teologie politică ortodoxă”? Dacă am lua în considerare opiniile unor jurnaliști contemporani am putea da crezare faptului că în Biserică se manifestă o luare de poziție bazată pe considerente politice sau de inspirație politică. Aceasta este însă opinia unor oameni care nu sunt cuprinși în Biserică decât prin numele lor sau au o atitudine a fățis potrivnică față de ea. Vom încerca să răspundem la întrebarea din subtitlu prin referirea la ceea ce a fost în trecut în Imperiul bizantin, instituția statală care este considerată de referință pentru „ideologia” unora care cred că ortodoxia se limitează numai la aspectele sociale sau politice.

În primele veacuri creștine au existat mai mulți împărați bizantini care au decretat în materie de învățură creștină, în sensul că au statornicit ceea ce exista de fapt de mult, dar au reglementat și „treburile” sociale și politice. „Novelele” împărătești, „Codurile” și multe alte asemenea documente au căutat să instaureze o ordine de drept în domeniul public și cel privat, considerând, în primul rând, că Biserica are deja normele ei valabile pentru orice împrejurare a vieții. Pur și simplu, împărații au reglementat pentru societate folosind adevărurile Bisericii, fără să le afecteze sau să le scadă din valoare ori să le pervertească¹³.

¹² Vlassios Phidas, *op. cit.*, p. 14.

¹³ Astăzi, dacă s-ar lua în considerare în elaborarea legilor adevărurile creștine, s-ar ajunge la o împlinire armonioasă a multor aspecte sociale și politice. Ceea ce se întâmplă prin „acomodarea” legilor românești cu cele europene, renunțându-se la principii universale valabile este regretabil. În viață, atunci când se vizează libertatea omului, în general, față de Dumnezeu se greșește de la început pentru că toate devin „păcat”. De exemplu, legat de medicină și de sănătatea trupeză a omului, când se are în vedere doar libertatea femeii de a alege sarcina care înseamnă de fapt „legalizarea” avorturilor, apoi inseminarea *in vitro*, eutanasia, clonarea și multe altele se ajunge la profunde anomalii care deturneză total sensul existenței umane. „În domeniul bolii și al morții, am pierdut limbajul creștin deoarece l-a schimbat în favoarea celui științific. Prin felul nostru de a gândi despre boală am devenit străină față de credință. A vorbi despre boală printr-un limbaj teologic este astăzi un fel de rămășag, pentru că lumea refuză acest fel de a vorbi. Dar acest fel de a vorbi este o necesitate, pentru că este al adevărului și al nădejzii, fiind mai presus de suferință, de angoasă, căci omul caută întotdeauna să aibă o nădejde. Limbajul medicinei nu poate fi prin el însuși unul al speranței, deoarece atunci când se ajunge să se învingă bolile, mereu apar altele noi. Biruința desăvârșită asupra bolii este de domeniul utopiei, o fantasmă faustiană. Rezistența tot mai mare a microbilor în fața antibioticelor administrate succesiv, apariția diferitelor boli precum sida sunt exemple cât se poate de clare în acest sens. Omul încearcă să treacă dincolo de pragul morții fizice, dar nu va putea niciodată să ajungă la abolirea ei, căci singura speranță dincolo de aceasta este limbajul vieții veșnice” (Dominique Beau-fils, *Credința ta te-a mântuit – un studiu ortodox despre boală și moarte*, Théophanie, Desclée de Brouwer, 1996, p. 4).

„*Codul teodosian* (438) conține mai multe decrete care privesc problemele bisericesti (a XVI-a carte), în timp ce Justinian I (527-565) manifestă în mod sistematic în *Codul său* și în întreaga sa operă legislativă (*Corpus Juris civilis*) o tendință de coordonare a legislației civile cu dreptul canonic al Bisericii (drepturile și îndatoririle clerului și ale călugărilor, administrarea bunurilor Bisericii și mănăstirilor etc.). Mai mulți dintre urmașii săi în scaunul împărătesc îi urmează exemplul (*Ecloga Isaurienilor*, *Procheiros Nomos*, *Epanagoga* și *Bazilicele* dinastiei macedonenilor, *Novellele* mai multor împărați bizantini). În acest sens, teologia politică a Bisericii este reflectată în documente instituționale fundamentale din perioada bizantină care reflectă raporturile dintre Biserică și stat. *Novela VI* (535) promulgată de Justinian definește cu claritate acest cadru instituțional care a influențat teoria politică până în timpurile moderne: *Oamenii au două daruri mari de la Dumnezeu, datorate de sus prin mila Sa: preoția și regalitatea; primul (puterea preotului) servește sacral, al doilea (puterea regelui) se ocupă de lucrurile omenești... Dacă primul dar este nestricăcios în toate privințele și participă la ascultarea datorată lui Dumnezeu, iar dacă al doilea împlinește slujirea care i-a fost încredințată, va exista între acestea două un acord benefic care va dărui neamului omenesc tot ceea ce-i bun... Totul va fi bine dacă sfintele canoane vor fi respectate...*”¹⁴.

Împăratul Justinian, deși considerat atât în Occident, cât și în Orient ca unul din marii apărători ai cezaro-papismului, așa cum reiese din legile pe care le-a dat, nu a întemeiat „cezaro-papismul”, pentru că el a dorit să existe o bună armonie în viața supușilor săi, iar aceasta nu era văzută decât venind din sânul Bisericii. Sintagma „cezaro-papism” a părut mult mai târziu și ar fi nedrept să imputăm unui împărat-teolog ceva la care el nu s-a gândit, pentru că pentru el și vremea în care a trăit viața mărturisitoare însemna totul, trecerea conștiinței prin filtrul cotidian al legăturii cu Hristos era firescul unei existențe care astăzi nu mai este, din păcate, înțeleasă. „Principiul simfoniei ca normă a relației dintre Biserică și Stat, sufletul și trupul aceluiasi organism pune capăt tentativelor ulterioare de a supune Biserica statului”¹⁵.

În veacul al IX-lea, o altă lucrare juridică *Epanagoga* a reafirmat baza „constituțională” a raporturilor dintre Biserică și stat, adică existența principiilor de viață creștine în societate: *Statul este constituit din părți și din membri asemănătoare cu cele ale omului, în care părțile mai mari și mai necesare sunt ca regele și Patriarhul; deci, pacea și starea bună a sufletului și a trupului cetățenilor sunt conformitatea de vederi și acordul întru toate dintre stăpânirea lumească și preoție*¹⁶.

De-a lungul Evului mediu s-a manifestat un context instituțional de cooperare acceptabilă între Biserică și stat (vorbim mereu de Biserica de Răsărit) în parcursul spiritual și material al creștinilor. Marile probleme sociale și politice de atunci (migrarea popoarelor asiatice, Islamul, cruciadele și altele) au condus la stabilirea unei

¹⁴ Vlassios Phidas, *op. cit.*, p. 15.

¹⁵ Vlassios J. Phidas, *L'institution de la pentarchie des patriarches*, vol. II. *Problemes historico-canoniques concernant l'exercice de l'institution de la Pentarchie des Patriarches* 451-553, Atena, 1970, în greacă, p. 161-178.

¹⁶ Vlassios Phidas, *Droit canon...*, p. 16.

coeziuni între cei ce conduceau și credincioșii simpli. Chiar și după căderea Constantinopolului (și ne-am putut aminti în acest 29 mai 2005 că au trecut peste cinci veacuri și jumătate de când s-a petrecut acest fapt) creștinii au putut coexista împreună cu cei de altă credință chiar dacă o făceau uneori în condiții extrem de dureroase. „Realismul social al credinței creștine în ceea ce privește spiritualitatea personală a fiecărui cetățean și funcția instituțională a statului determină în toate epocile perspectivele autorității statale în raportul acestora cu națiunile și în relațiile sale internaționale”¹⁷. Dacă până în sec. al IV-lea, legislația bisericească s-a armonizat cu cea a Imperiului roman, deoarece creștinismul a devenit religia oficială a lumii greco-romane, atât în Răsărit, cât și în Apus, după perioada primului mileniu această relație s-a „diversificat”, adică raporturile dintre stat și Biserică au reprezentat un subiect delicat, care le situează în contextul mai larg al raporturilor Bisericii cu lumea. După Tradiția Ortodoxă autentică, însă nu a putut exista niciodată vreo „tensiune” între cei ce dețin puterea economică și politică și cei care conduc destinele Bisericii. Totdeauna Biserica Ortodoxă a căutat să meargă spre convergența celor două puteri legislative spre a întări coeziunea politică, socială și spirituală a creștinilor. „Teologia politică a Bisericii Ortodoxe a fost șlefuită pe principiul distincției nete, a paralelismului și a egalității dintre autoritatea ecleziastică cu cea civilă. Acest principiu a funcționat întotdeauna, în pofida vicisitudinilor istorice, datorită postulatelor respectului reciproc, specificității și independenței misiunilor lor în lume. Principiile teoretice ale teologiei politice a Bisericii Ortodoxe vin din doctrina sa asupra caracterului strict sacramental, spiritual asupra misiunii sale în lume, doctrină care-și făurește propria conștiință și determină mărturisirea a plinății ortodoxiei”¹⁸.

Situația statului modern și totodată a Bisericii din zilele noastre ne așează din nou pe coordonatele conlucrării dintre cele două instituții pentru „binele” comun al celor care le formează de fapt. Perspectivele pot părea a fi diferite, dar atât statul, cât și Biserica, pe lângă influența incontestabilă pe care o exercită în lume, incluzând toate domeniile vieții publice și private, arată că scopul este comun, iar acesta nu poate fi decât integrarea oamenilor credincioșilor în Trupul tainic și unic al lui Hristos. Fiecare creștin trăiește *în și pentru* o mărturie de credință, iar ceea ce trebuie să facă este să realizeze că aceasta nu este atât o idee, o teorie cât mai ales este o Persoană, divino-umană, adică Hristos. Și așa cum numai în Hristos toți trăiesc, adică pot să ființeze real și deplin, la fel numai El poate să fie un Exemplu de conlucrare a celor două realități: statală și bisericească. Sau, ca să-l parafrazăm pe Mircea Vulcănescu, Biserica este cuprinsă într-un stat și totuși statul, de oricare tip ar fi el, nu o poate cuprinde, pentru că aceasta este o „deschidere” către Absolut, către Dumnezeu care „ține toate”¹⁹.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 60.

¹⁹ În această carte pe care o menționăm – Mircea Vulcănescu, *Bunul Dumnezeu cotidian, studii despre religie*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Humanitas, București, 2004, p. 65 se spune, de altfel: „Creștinismul este trăirea unei legături a omului cu Dumnezeu, care se vedește într-un anumit simțământ, în anumite dogme, într-un anumit rit și într-o anume

Influența de netăgăduit pe care o poate exercita concepția iubitoare și totodată serioasă a creștinilor față de lume și față de viață, incluzând toate domeniile vieții publice și private, decurge din învățătura despre puterea mântuitoare venită din cuprinderea lor în Trupul tainic și unic al Bisericii care se desăvârșește în fiecare om ce se hrănește din mărturisirea de credință și din experiența mistică obișnuită a acesteia. Desigur, laicitatea statului modern îl împiedică de a se arăta sensibil în legătură cu independența misiunii spirituale a Bisericii. Laicitatea este de fapt influențată în chip major de curentele anticlericale sau antireligioase, latente sau manifeste, a diverselor sisteme ideologice care se hrănesc din visul de a vedea Biserica pierzând, parțial sau total, influența sa socială. Disensiunile care se ivesc mereu în raporturile dintre Biserică și stat sunt, în mod sistematic, ațâțate prin mijlocul *ideologiei*, de oricare natură ar fi aceasta. Există mai multe *ideologii*. Acestea pun la încercare „tăria” Bisericii în fața de mecanismelor etatismului atotputernic. Statul sau mai degrabă oamenii care nu se recunosc și nu vor să fie Biserică, pun la îndoielă sau neagă nu doar libertatea Bisericii, dar chiar și independența misiunii sale în societatea modernă²⁰. De aceea, tipologia tradițională a acestor legături Biserică-stat nu mai „funcționează” și se ajunge la crize care din păcate sunt până la urmă crize umane. Cred că o viziune mai personalistă asupra statului, fapt ce vine din interiorul Bisericii, ar aduce mai multă lumină în raporturile care există astăzi între acestea două. Tipologia legăturilor dintre Biserică și stat care s-a manifestat în istorie: simfonie, cezaro-papism, separare, trebuie să aibă ca fundament recunoașterea reciprocă, atât din partea statului a Bisericii însăși, cât și a Bisericii pentru statul laic. De fapt, fără o „co-existență” a celor „două puteri”, ecleziastică și politică nu se poate vorbi despre lumea modernă. Raporturile creștinului cu lumea de astăzi, „cu vremea modernă nu sunt și nu pot fi altele decât raporturile lui cu veacul, cu lumea de aici în genere. Și drama pământească a creștinului e că e silit să trăiască rupt între două lumi, că viața lui e, în chip necesar, o deschidere de aripi. Exigențele acestei lupte sunt date creștinului, paradoxal, sub forma unei dualități contradictorii, căreia nu i se poate sustrage, alegând una din căi, fără a pierde pe cealaltă [...]. Această neliniște a inimii omului, până ce nu se va odihni în Dumnezeu, e prețul cu care trebuie să plătim respectul feței noastre omenești, de faptură a Acestuia fără să riscăm a ne pierde”²¹.

Problema raporturilor celor două entități (Biserică și stat) credem că se situează în contextul mai larg al raporturilor Bisericii cu lumea, pentru că *aproape* toți au conștiința că cele două puteri „au ieșit” din autoritatea divină. Contrar însă acestei teorii, alții consideră (și fac prin aceasta „știința politică modernă”), având „izvoare” în secolul Luminilor și al Ideologiei, că ceea ce este important este baza suveranității populare, caracterul autonom și primordial al autorității statului. Astfel, se schimbă și raporturile dintre cele două puteri, ce își proclamă fiecare legitimitatea

purtare – care toate se înțeleg ca aspecte nedespărțite, ca expresii spirituale și obiective ale unui aceluiși conținut trăit de viață tainică, în comunitatea celor care participă la această viață”.

²⁰ Vl. Phidas, *Byzance*, Athènes, 1997, pp. 143-156.

²¹ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 88.

într-un izvor diferit; totul se așează pe o nouă bază impusă de statul atotputernic, adesea absolutist. În noul cadru, doar Biserica este aceea care se referă la „schemele” tradiționale, statul neacceptând ca și criteriu absolut al puterii sale decât voința populară. Totuși, credința religioasă este un drept fundamental al *oricărui* om pe care nici chiar statul nu-l poate ignora. A recunoaște acest drept duce, în ultimă instanță, la recunoașterea faptului că Biserica protejează dreptul fiecărui cetățean de a practica religia sa.

Ce are de făcut Biserica în lumea modernă? Un răspuns adecvat la această întrebare nu se poate da decât dacă ținem cont de „princiipiile” pedagogice pe care le folosește Biserica, de puterea de „adaptare” la condițiile vieții moderne, fără a uita sau a ignora tezaurul dogmatic, canonic și liturgic pe care-l are, propunând statelor un minim acord oficial asupra problemelor comune (educația tinerilor, căsătoria creștinilor, starea civilă a clericilor, instituții de binefacere ale Bisericii și altele). Rezultă din această nouă abordare că legăturile dintre Biserică și stat pot fi reformulate și reasezate, nu pe baza anacronică de până acum, a celor două principii, a celor „două puteri” independente, ci pe baza principiului suveranității populare și a drepturilor omului. Iar primul drept al unui om, după care-l putem recunoaște Om, este acela de a crede, nu de a mânca. Tendința de mergere astăzi a statelor este evident că tot spre materialism, satisfacere brută a instinctelor și mecanicism se îndreaptă, dar măcar foarte mulți acceptă că există un primat al spiritualului, a ceea ce este duhovnicesc. Cu siguranță, omul modern, oricât de rupt ar fi față de o viață liturgică și cultică, descoperă că fără o angajare în ceea ce este „duhovnicesc” (adică în ceea ce Biserica a propus de veacuri) nu se poate trăi și nu se ajunge la o „finalitate” a lumii.

Este de la sine înțeles că, în acest nou context, nu mai există corespondență – teoretică sau reală – între pozițiile modernă și tradițională, modelele tradiționale ale simfoniei sau separării fiind interpretate în mod sistematic după principiul supremației statului. Însă tăria de care a dat dovadă Biserica de-a lungul vremii a înfruntat principiile moderne ale supremației statale și a pus, într-o manieră dinamică, problema simfoniei și a colaborării de facto dintre Biserică și stat, în interesul poporului. În acest sens, S. Bulgakov subliniază că forța Bisericii „nu vine din afară sau de undeva de sus, ci din interior, de la baza sa, din popor. Biserica poate să-și exercite influența sa asupra statului pe calea democratică, dar pentru ea este vorba de o democrație a sufletelor”²².

Spiritul nou care decurge din laicitatea constituțională a statului modern poate constitui o bază reală pentru depășirea confruntării dialectice dintre ideologie și religie, spre a ajunge la o nouă sinteză, de care va depinde chiar înnoirea structurilor statale. „Teologia politică ortodoxă” (dacă există una), privește cu calm crizele sau disensiunile care, în mod periodic, perturbă raporturile dintre Biserică și stat. Iată de ce Biserica nu încurajează tendințele entuziaste, de oriunde ar veni acestea, proclamând înfruntarea deschisă sau separarea de autoritatea statală. Această teologie politică este convinsă, în mod deplin, că Cezarul reprezintă crucea permanentă

²² Vlassios Phidas, *Droit canon...*, p. 24.

pe care Biserica trebuie să o poarte în îndeplinirea misiunii sale pământești, iar că diversele sisteme care reglementează raporturile cu statul nu fac decât să ușureze și nicidecum să anuleze greutatea acestei cruci. Biserica așează în balanță greutatea propriei mărturii pentru a critica structurile etatismului modern. Istoria a demonstrat forța de a rezista a Bisericii. Din contră, etatismul modern nu și-a dovedit tăria în eventualitatea unei dispute prelungite cu Biserica. Este de notat faptul că în trecut Biserica era aceea care se preocupa de buna întreținere a relațiilor cu statul, în timp ce, în zilele noastre, statul este cel ce se preocupă de aceasta; iar lucrul acesta rămâne valabil pentru ansamblul lumii creștin.²³ Totuși, „societatea politică nu are decât o funcțiune de guvernare, o funcție de educare; Biserica are o funcție maternă de generare. Este vorba de faptul că societatea civilă nu trebuie să-și constituie subiecții: ea îi găsește și-i ia așa cum sunt, pentru a-i ajuta să trăiască ca oameni; dar ei au, independent de aceasta, existența și plinătatea puterilor lor omenești. Societatea supranaturală, dimpotrivă trebuie mai întâi să dea ființă și putere de-a acționa fiilor pe care îi naște lui Dumnezeu și vieții întru Dumnezeu: înainte să-i conducă în numele lui Hristos în această Împărăție pe care ea o prefigurează încă de aici, ea trebuie să-i aducă în lumină, prin această nouă naștere din apă și din Duh (Ioan 3, 5), naștere a cărei taină și sfințenie se află în Biserică”²⁴.

Concluzii

Am dorit să arătăm prin acest studiu că există și trebuie să existe o legătură traică între Biserică și stat, instituțională, dar și spirituală, pentru că atunci sunt îndeplinite anumite condiții care provin din structura ambivalentă a omului și atunci se împlinesc porunca Mântuitorul nostru Iisus Hristos care ne-a lăsat în lume pentru a fi cu El. Cuvântul Lui nu e un simplu paradox, ci sublinierea unei realități de viață pentru fiecare om: „Așadar, dați cele ce sunt ale Cezarului, Cezarului, și cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu” (Luca 20, 25). Omul este trăitor în lume și chemat să devină cetățean al „împărăției cerului”. De aici importanța modului cum se armonizează relaționarea cu lumea și cu Dumnezeu.

Biserica este de origine divină și se manifestă în lume ca o prelungire a *Trupului lui Hristos* a cărei membri devin toți creștinii prin participarea la viața sfințitoare a fiecărei biserici locale, în timp ce statul este de origine civilă și se fundamentează pe necesitatea socială a omului, care nu poate trăi altfel decât în societate și nu-și poate atinge finalitatea sa naturală fără să aparțină unei instituții civile. Biserica este „casa lui Dumnezeu ... stâlp și temelie adevărului” (I Timotei 3, 15 și Evrei 10, 21) și a fost câștigată cu Sângele lui Hristos (I Petru 1, 18-19) și El ființează sau locuiește în ea (II Corinteni 6, 16). Misiunea principală a Bisericii este de a manifesta voia lui Dumnezeu în lume și de a sluji la mântuirea *fiecărui* om, folosind autoritatea primită de la Cel Care a fundamentat-o, Iisus Hristos, și mijloacele conforme misiunii sale spirituale. Misiunea statului este de a asigura binele comun al cetățenilor săi, garantându-le faptul de a se bucura în mod pașnic de drepturile lor și asigurându-le mijloacele necesare pentru a-și realiza împlinirea pământească. Tensiune sau contradicție nu poate exista între Biserică și stat, atunci

²³ *Ibidem*.

²⁴ Y. Congar, *Sainte Église*, Paris, 1964, p. 208.

când acestea sunt înțelese și trăite ca adevărate și necesare realități ale vieții omului. Doar nelegiuții condamnă sau persecută Biserica, așa cum a făcut chiar Saul mai înainte de întoarcerea sa la o viață autentică în Hristos (I Corinteni 15, 9) și doar creștinii formalști se disociază de formele și obligațiile statale²⁵. Desigur, în Hristos credincioșii Bisericii vor suferi neazuri (II Timotei 3, 12), dar Bisericii îi este rezervată slava veșnică și porțile iadului nu o vor birui (Matei 16, 18).

Principiile fundamentale ale Tradiției ortodoxe decurg, pe de o parte, din învățătura ecclesiologică privind biserica locală, iar pe de altă parte, din alegerea Bisericii de a sluji „națiunea umană” în contextul misiunii sale spirituale în lume. De aceea, din punctul de vedere creștin Biserica și statul sunt două „instrumente” în mâna lui Dumnezeu prin care lumea se supune lui Hristos (Efeseni 5, 24) și „pentru ca Începătoriilor și Stăpânilor celor din ceruri să li se facă acum cunoscută, prin Biserică, înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri” (Efeseni 3, 10)*.

Bibliografie selectivă

- * *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura IBMBOR, București, 2001.
- Baudouin, Charles, *Psychanalyse du symbole religieux*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1957.
- Bădescu, Ilie, *Noologia, cunoașterea ordinii spirituale a lumii; sistem de sociologie noologică*, Valahia, colecția Euxin, București, 2002.
- Beaufils, Dominique, *Credința ta te-a mântuit - un studiu ortodox despre boală și moarte*, Théophanie, Desclée de Brouwer, 1996.
- Cărciuleanu, Preot Ion, *Adevăruri creștine*, Pim, Iași, 2003.
- Idem*, *Slujire*, Pim, Iași, 2005.
- Congar, Y., *Sainte Église*, Paris, 1964.
- Frunză, Sandu, *O viziune filosofică despre culte și stat în România*, București, 2003.
- Patapievic, Horia-Roman, *Politice*, Humanitas, București, 1996.
- Phidas, Vlassios, *Droit canon - une perspective orthodoxe*, Analecta Chambésiana 1, Chambésy, Genève, 1998.
- Idem*, *L'institution de la pentarchie des patriarches*, vol. II. *Problemes historico-canoniques concernant l'exercice de l'institution de la Pentarchie des Patriarches 451-553*, Atena, 1970 (în greacă).
- Idem*, *Byzance*, Athènes, 1997.
- Vulcănescu, Mircea, *Bunul Dumnezeu cotidian, studii despre religie*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Humanitas, București, 2004.

²⁵ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 89: „Iar celor care ne-ar spune că prin aceasta ne înstrăinăm de lumea de aici și de durerile ei, le vom răspunde, dimpotrivă, că, cu atât mai bine vom sluji acestei lumi, cu cât ne vom strădui s-o vedem în adevăr la locul ei, așa cum îi este rostul, supusă rânduielilor lui Dumnezeu; și, cu cât vom fi totdeauna cu gândul la rostul ei și al nostru adevărat, care stau dincolo de noi. Iar dacă, pentru aceasta, lucrarea noastră se poticnește, credința noastră se întunecă și nădejdea noastră se pierde, ne rămâne rugăciunea și dragostea lui Dumnezeu, care, ea, niciodată nu cade, chiar dacă limbile ne vor lipsi, și cunoștința ni se va strica”.

A historic spiritual analysis of the relations between State and Church

The author of this theological research "A historic spiritual analysis of the relations between State and Church", Rev. Lect. Dr. Adrian Dinu analyses the main aspects of the connection between Church and State from a historical point of view, emphasising also the spiritual content of this reality as it exists today.

There is and it has to be a living connection between Church and State, an institutional but also a spiritual connection. The ambivalent structure of the human being involves a double belonging to a political structure and to a spiritual one. The human person lives in the world, but is called to become the citizen of the Kingdom of heaven.